

PALMIERI
INSTITUTIONES
PHILOSOPHICAE

VOL. I

B103

P3

v.1

1874-76

009708

EX LIBRIS
HEMETHERII VALVERDE TELLEZ
Episcopi Leonensis

1080014376

INSTITUTIONES
PHILOSOPHICAE

QUAS TRAEBAT

IN COLLEGIO ROMANO SOCIETATIS IESU

DOMINICUS PALMIERI E. S.

VOLUMEN 1^m
LOGICA ONTOLOGIA

UNIVERSIDAD DE NUEVO LEON

Biblioteca Capilla y Teller

Biblioteca Universitaria

ROMAE

TYPIS CUGGIANI, SANTINI ET SOC.

1874

FONDO EMERITO
UNIVERSIDAD DE NUEVO LEON
46162

B103

P3

V.1

1874-76

PETRUS RAGAZZINI

PRAEPOSITUS PROVINCIAE ROMANAE SOCIETATIS IESU

Cum opus cui titulus *Institutiones philosophicae etc. Volumen I Logica et Ontologia* a P. Dominico Palmieri nostrae Societatis sacerdote lingua latina conscriptum, tres eiusdem Societatis Theologi, quibus id commisimus, recognoverint, et in lucem edi posse probaverint, facultatem damus ut typis mandetur, si iis, ad quos pertinet, ita videbitur. In cuius rei fidem has literas manu nostra subscriptas, et sigillo munitas dedimus.

Romae 1° Martii 1874.

PETRUS RAGAZZINI

L. ✠ S.

FONDO EMETERIO
VALVERDE Y TELLEZ

SANCTO THOMAE AQUINATI

DOCTORI ANGELICO

Iam pene labitur conditurque sextus ab obitu tui secularis annus, quo memoriam sanctitatis et sapientiae tuae insolita exultatione gestiens christianus populus celebravit. Cum par sit ob praeclarissima tua in Ecclesiam merita omnium christianorum animos tibi esse devinctos, eos tamen in primis fas est te colere, gratumque animum erga te gerere, qui ecclesiasticis studiis dant operam, illosque praesertim, quibus sacrae Theologiae et christianae Philosophiae adolescentibus tradendae provincia est demandata. Cum igitur inter istos contigerit me quoque licet indignum habere locum, velimque in publicum emittere fructum aliquem studiorum meorum, libenter occasionem arripio exhibendae hominibus significationis obsequii mei, meique grati animi erga te Sanctissime Pater et Magister omnium qui ceteros docent. Idcirco tibi hanc opellam meam dicatam volo; praemiumque cumulatissimum laboris mei videbor mihi reportasse, si tibi accepta futura sit et probata.

Verum nescio cur videri velim aliquid tibi, Angelice Doctor, referre, cum quidquid hoc opere con-

009708

tinetur iam tuum sit, tibi que potiore iure quam mihi sit asserendum. Tuo enim usus magisterio his studiis operam dedi, tuamque in disciplinam iam ab initio studiorum meorum traditus, te auctore ac duce asperum illud iter prosecutus sum, quo confidimus fore ut ad veritatis contemplationem perveniamus. Ad te ergo redit quod a te profectum est, quamvis non tale sit quale adeo excellentis originis dignitas postularet; sed id tum exiguitate ingenii mei, tum magnitudine sapientiae tuae factum est: mihi que summopere gratulabor, si ex tam divite vena sincerum rivulum in meos hortos derivaverim.

Accipe igitur, Angelice Doctor, munusculum istud pauperis quidem ingenii, at devotissimi animi mei, et, si quid valet, effice ut ad eorum conferat utilitatem quibus est destinatum; sin minus, gratiam saltem mihi apud Deum pro bona voluntate ne cesses exorare.

Devotissimus nomini tuo
DOMINICUS PALMIERI S. I.

PRAEFATIO IN LOGICAM

Institutiones philosophicas edo, quas nono ab hinc anno auditoribus meis in Romano Collegio tradere caeperam, amplificatas quidem parumper, et si quid visum est, emendatas. Erit forte qui sciscitetur an putem aliquid utilitatis allaturas esse has institutiones meas, cum tanta copia iam prostet huiusmodi operum, quibus nedum inutilis, sed pernicioza accessio videtur fieri, si solum numerus augeatur. Profecto, ut ingenue dicam quod sentio, nisi illud essem arbitratus institutionibus his meis emolumentum aliquod afferri posse philosophiae studiosis, non permissem unquam eas in publicum prodire. Quis est enim qui quidquid edat, non censeat se illud edere quod cum fructu aliquo pro rei materia legi possit? Fieri quidem potest, idque non infrequenter usuvenit, ut sua eum opinio fallat; mihi que vehementer timeo ne istud contigerit, atque haec ratio fuit cur his edendis hactenus supersederim: at tandem morem esse gerendum putavi iis ex discipulis non paucis, qui eorum quae dictaveram in scholis publicam editionem flagitabant. In illud praecipue pro mea virili parte incubuisse me scio ut veritates philosophicas accurata analysi declararem, certisque demonstrationibus communirem, eaque docerem omnia, quae scholasticae Theologiae cursum ineuntibus praesto esse oportet. An res feliciter cesserit iudicent periti. Itaque quod ad me spectat, satis sit peroratum.

Nolo heic pluribus detinere eos qui ad Philosophiae limina primum accedunt; quocirca abstinendum quoque duco

a definitione et declaratione tradenda Philosophiae universim, quae si modo detur, rursus repetenda alibi foret; iuvenes enim mentes adhuc imparatae comprehensioni huius rei pares non videntur: atque ideo hoc praestabitur commodiore in loco ante Ontologiam. Oportet autem ut aliquid de Logica disseramus, quod nolim praetermitti ab iis, qui sequentibus operam sint daturi.

Itaque Logicam universam in duas partes diribemus quarum prior leges tradit, quibus regi oportet operationes mentis in inquisitione veritatis, ut rectae sint; altera certitudinis indolem et fundamenta scrutatur, fontes aperiens ex quibus certae notitiae veritatum hauriri possunt et debent, ac criteria suppeditans quibus verum a falso discernamus. Sic enim fiet ut non solum operationes mentis sint rectae, sed et cognitiones eiusdem verae sint.

Porro ad priorem partem quod spectat, ea nonnullis videtur minutius quam par sit plurima rimari, ac nimis tenuia et pene inutilia persequi, quibus cum iactura temporis fatigetur quidem mens iuuenilis non autem apta luce perfundatur. Verum eorum indoles qui logicae dant operam id postulabit quidem ut res eo ordine tradantur quo facile ab iis quoque percipi possint; at pessime iis consuleretur, si illa omitterentur, quae non sine detrimento sequentium studiorum ignorantur. Nam praeterquamquod omissio quarumdam rerum impeditiorem redderet intelligentiam eorum, quae promuntur, experientia testis est ex his, quae a logicis diligentioribus pertractantur, nihil impune omitti, et quod otiosum olim reputatum est, occasiones deinceps occurrere quae illud maxime expostulent. Praeterea quo spectat haec subtilis tractatio Logicae? profecto ut analysis quoad fieri potest completa instituat nobilissimi obiecti cuiusmodi sunt operationes mentis; ea porro nequit esse seiuncta e suavissima delectatione, quae propria est animi intelligentis, quamque mens experitur dum se recognoscit.

Iam vero si huius prioris partis Logicae scopus is est quem diximus, manifestum est ipsam aliam esse non posse ab ea quam veteres tradiderunt, et quam recentiores eorum;

vestigiiis insistentes tradere pergunt. Etenim ut finis iste obtineatur, opus est instituere analysim operationum mentis, quae natura duce sponte ponuntur, ut leges, quibus illae ex ipsius institutione naturae regi debent, detegantur et in aperta luce ponantur: neque enim has leges a priori confingere licet, sed ab ipsa natura rationali accipiendae sunt, quae secum illas fert. Quemadmodum scilicet ut physicas leges, quibus materia regitur, cognoscamus, ipsam naturam consulimus, atque analysi adhibita illarum notitiam assequimur, sic pariter legum rationalium notitiam comparare nobis licet.

Aliena idcirco est a Logica inquisitio originis nostrorum cognitionum; non enim refert ad rectum exercitium rationis nosse unde ideae in mentem nostram proveniant; sed quatenam sint normae quas mens operans sequi debet, quae profecto eadem forent, dum mens rationalis manet, sive mens ideas rerum secum a nativitate ferat, sive eas aliunde accipiat, quocumque ex fonte.

Quod pertinet ad alteram partem, occurrendum est quibusdam fastidiosis hominibus, qui eam forte despiciant vel quia praeter disciplinam veterum ea tradatur, vel quia inania moliatur. Prior vero calumnia facile disiicitur; nam falsum est a veterum more discedere qui eam tractationem Logicae comprehendit. Persuasum enim erat veteribus Logicae munus esse non solum docere quomodo operationes mentis rectae sint, sed etiam quomodo verae esse possint; hoc alterum liquet ex *Posterioribus analyticis* Aristotelis, quibus tanquam textu usa est semper Schola. Huc autem spectat haec altera, quae modo traditur, pars Logicae. Discrimen est tamen quod ea amplificata fuerit quodammodo, et aucta quibusdam quaestionibus, quas veteres aliis in locis philosophiae tractabant. Cuius amplificationis causa fuit orta recentiore aetate disputatio, et instituta inquisitio de fundamentis ipsis et indole certitudinis, eiusque fontibus, ex quibus nempe notitiae certae haberi possint, atque motivis: qua quaestione semel excitata ac diversis in ea productis opinionibus integrum non est amplius Philosopho eam praete-

rire, vel leviter solum attingere. Ipsa vero proprie ad logicam spectat, cuius est ad certas notitias assequendas viam menti munire. Hinc est quod hac nostra quoque aetate qui peripatetici sunt, aut certe videri volunt, in ea toti sint, eamque accurate pertractent.

Quid est vero quod quidam aiunt inanem laborem suscipi imo exitiosum, cum ipsa fundamenta et motiva certitudinis, qua mens humana gaudet, inquiruntur? Scilicet nonnulli ex quodam, ut videtur, concepto fastidio recentioris cuiusdam philosophandi methodi, quae omnia in dubium vocat, et in scepticismum tandem dilabatur; ut huic malo occurrerent, censuerunt figendos esse terminos inquisitioni philosophicae. Dividunt isti Philosophiam in *demonstrativam*, et *inquisitivam*: illam autem, nova significatione nominis, intelligunt quae veritates iam certas, declarat et illustrat, ac tuetur; hanc, quae initio ducto a dubio veritates ignotas quaerit. Porro negant Philosophiae munus esse inquirere veritates omnes, sed oportere aiunt ut plures ex illis, quae nimirum maximi sunt momenti et fundamentales, cuiusmodi sunt existentia Dei, immortalitas animorum etc. accipiat veluti certas et indubitatas a sensu communi hominum, vel divina revelatione; et eas quidem declarat et illustret, ac defendat: non autem a dubio exorsa eas inquirat. Abhorrent enim quam maxime a dubio, quod vituperii gratia cartesianum vocant. Quoad alias autem veritates, quae ex illis primis dependent, et quae ignotae esse pluribus possunt, permittunt inquisitionem. Iam inter veritates fundamentales principem locum obtinet ipsa certitudinis existentia; nefas ergo est eam in dubium vocare, quod fieri dicunt cum de eius fundamentis et motivis quaestio instituitur (cf. P. Ventura *De Methodo philosophandi*).

Verum et aequivocatione luditur, et manifeste falsa dicuntur. Reiciendum quidem est dubium reale de omnibus, quod et scepticum dicitur, neque ex eo profecto potest initium ducere philosophia; at alterum est dubium, quod methodicum dici solet, quo non excluditur quidem certitudo, si qua habetur, sed praecisione ab ea facta, veritas et ve-

ritatis demonstratio inquiritur ac si res adhuc esset incerta nobis. Ab hoc dubio omnis demonstratio initium ducit, quae non supponit certum quod est probandum; atque ab hac dubitatione omnes scholastici disputationes suas auspicabantur quaerentes ex. gr. *utrum Deus sit*, et ita porro. Quid ergo prohibet eadem methodo uti in instituenda analysi certitudinis, eiusque investigandis fundamentis et motivis? Non enim ita ipsa amittitur aut perimitur, sed e contrario, penitioris eius notitia accepta, firmior evadit ipsa et securior. Et sane cum mens innato appetitu feratur ad intimas rerum rationes scrutandas, cur id in semetipsa exequi prohibebitur? cur hanc praestantissimam sui cognitionem invidus ei quis detrectabit? An ita consultum erit magis certitudini? At nemo non videt tum exstituros semper qui eam plus minus impugnent, tum nobis quoque invitae difficultates quasdam identidem exorituras. Porro neque his facere satis, neque illos, ut par est, refellere licet, nisi ea instituta inquisitione ipsius certitudinis. Inepte igitur tanquam praepostera methodus traducitur ea quae certitudinis analysim instituit, eiusque penitiores rationes rimatur.

Quod in Logica tradimus de operationibus mentis et potissimum de ratiocinio et demonstratione, ad scientificum methodum exactum Aristoteli debemus, si fides eidem est adhibenda. Sic enim ipse concludit librum de Sophisticis Elenchis: « Et quidem circa rhetoricos sermones extant multa et antiquitus dicta; circa methodum vero syllogizandi prorsus nihil aliud habemus dicere quod prius sit dictum ab aliis quam a nobis: sed exercitii gratia multum tempus in hac re terentes laboravimus. Et si vobis considerantibus videtur quod haec methodus, quae nunc incipit, non est comparanda cum iis disciplinis, quae ex traditione auctae creverunt, reliquum est vobis omnibus ut propter ea quae desunt, ignoscatis, propter inventa vero multam gratiam habeatis. » Egregium est profecto istud opus, quod ὄργανον h. e. instrumentum, rationis scilicet, inscribitur, in quo mentis Aristotelicae vis analytica, quae est dos praecipua imo forma ingenii, quam maxime et ad stuporem usque resplendet.

Non solet tamen nostra aetate explicari in scholis quidquid in Organo Philosophi continetur. Haec autem ommissio non est referenda in acceptis cuidam fastidio veteris disciplinae; nam et qui aetatibus praecedentibus peripatetici maxime fuerunt, et qui nunc sunt, a pluribus se abstinent, quae Philosophus summa diligentia prosecutus est, cuiusmodi sunt plura, de quibus in Sophisticis Elenchis idem disserit, et pene omnia, quae in octo libris Topicorum ab eodem traduntur. Sed haec necessaria tunc fuerunt cum maxime vigeret libido de qualibet re disputandi, et methodus sophistica invalesceret per fallaces interrogationes cogendi adversarium ad quodlibet vel affirmandum, vel negandum, essentque qui contenderent nullum esse effatum quod certo constet verum esse aut falsum, sed probabilitate sola contentos esse oportere (1). Quocirca suadere quidem licet logicae auditores ut illa per otium legant et addiscant; at opus non est ut ipsa ex professo tractentur, cum potissimum aliis rebus maioris momenti applicandus sit animus.

Quamvis Logica sit una scientia ab aliis distincta, proprium habens obiectum formale, ratione tamen finis sui est

(1) Ut speciem habeas sophisticæ methodi, quæ tunc magno in honore habebatur, accipe argumenta duo, quibus academici efficere se posse putabant nihil esse certi, quæ ab aliis inexplicabilia ducebantur. Alterum vocabatur Sorites, alterum Pseudomenon. Primum (quod est prorsus aliud ab eo quod nos suo loco declarabimus) conficiebatur per interrogationem hoc pacto: *decem grana paucane sunt, an multa?* si pauca alter respondisset, dialecticus reponerat: *quid si unum addidero? quid si alterum, tertium, quartum?* donec terminus reperiretur, quo tandem multa esse constaret, et nullo modo pauca. Quod si respondisset ille *decem esse multa*, dialecticus telam retexerat ita rogando: *quid si unum exemero? quid si alterum, tertium, quartum?* Hoc scilicet interrogationis genere adversarius in angustias adducebatur nesciens ubi consisteret. Alterum ita proponebatur: *cum mentior, et mentiri me dico, mentior, an verum dico?* quidquid responsum esset, utrumque colligebatur, et verum simul et falsum dici: si enim responderetur: *verum dicis*: ergo verum dico ex concessis, et falsum, quia mentior: si *falsum dicis*: ergo falsum ex concessis, et verum quia affirmo me mentiri. Unde tandem colligebant eandem rationem valere in omnibus effatis, nihilque esse fixi et certi, aut determinate veri vel falsi (cf. Iacobum Facciolati Logica Tom. III. Acroasi 2^a et 3^a). Verum non erat cur adeo his cavillationibus philosophi perturbarentur. Ad primum enim satis erat advertere huiusmodi relative dici, ideoque ad iudicium de ea re ferendum oportere terminum aliquem statnere quocum comparatio fieret. Ad alterum debuisset negari suppositum quod quis scilicet una eademque propositione mentiatur, et dicat se illa ipsa mentiri. Obiectum enim huius affirmationis est alia propositio, sive aliud iudicium mentis.

universalissima; omnes enim scientias pervadit, quippe quarum omnium organon est. Hic et ceteris scientiis addiscendis praemittitur; quia sine illa fieri vix potest ut eas perfecte assequamur. Ea vero, quamvis et ipsa scientia sit, non indiget alio praesidio quo addiscatur, nisi Logica ipsa naturali, cuius est explicatio; dummodo e facilioribus et minus perplexis initium ducatur, quarum comparata cognitio aliis complexis magis et abditioribus viam sternere potest.

Monendum est tandem quod consulere volentibus ingenio eorum qui primum ad Philosophiam accedunt, non licuit ab initio omnia proferre, quæ de iis tractari possunt quæ in Logica traduntur; sed quaedam ex penitioribus reiicienda fuisse ad ulteriores Philosophiae partes, ita ut cursu tandem expleto confidamus habituros lectores vel auditores quaecumque in huiusmodi institutionibus philosophicis possunt merito desiderari.

LOGICA

Logicae definitio et partitio

I. QUID LOGICA. Logica est *norma scientifice proposita dirigens mentem ad claram et certam notitiam rerum assequendam*. Sane finis intellectus est clara et certa cognitio rerum; eaque alia non est ab assecutione veritatis. Ut autem id mens assequatur, necesse est ipsam exigere operationes suas iuxta quasdam leges et principia. Haec porro Logica suppeditat. Est ergo norma sive regula directiva rationis.

Dicitur *scientifice proposita*: quia praeter ea, quae per se evidentia sunt; cetera, quae Logica docet, argumentis propriis demonstrat, quod est proprium scientiae.

Quocirca Logica quoque est scientia quaedam. Differt autem ab aliis scientiis; quia quaevis alia scientia est formaliter assecutio quarumdam veritatum; logica vero, praeterquamquod et ipsa est formaliter assecutio quarumdam veritatum, per eas praeterea dirigit mentem in assecutione ceterarum. Quapropter appellatur *norma*.

Corollarium. Ergo Logica est ars et scientia. Ars est: nam ars est ordinatio rationis, quae per determinatas leges dirigit operationem hominis ad rectum opus: porro Logica per regulas, quas tradit, ordinem ponit in actibus mentis, atque in investigatione veritatis. Est etiam scientia; quia ut diximus. demonstrat quae docet. Est autem scientia practica, quia est simul ars.

II. QUTUPLEX RATIONE ORIGINIS. Spectato principio, a quo procedit, duplex est Logica: *naturalis et artificialis*. Ea est a natura sponte agente: haec praeterea ab accurata reflexione mentis procedit super actus suos, ut liquebit deinceps. Nempe naturalis est ea norma, quae indita est cuique